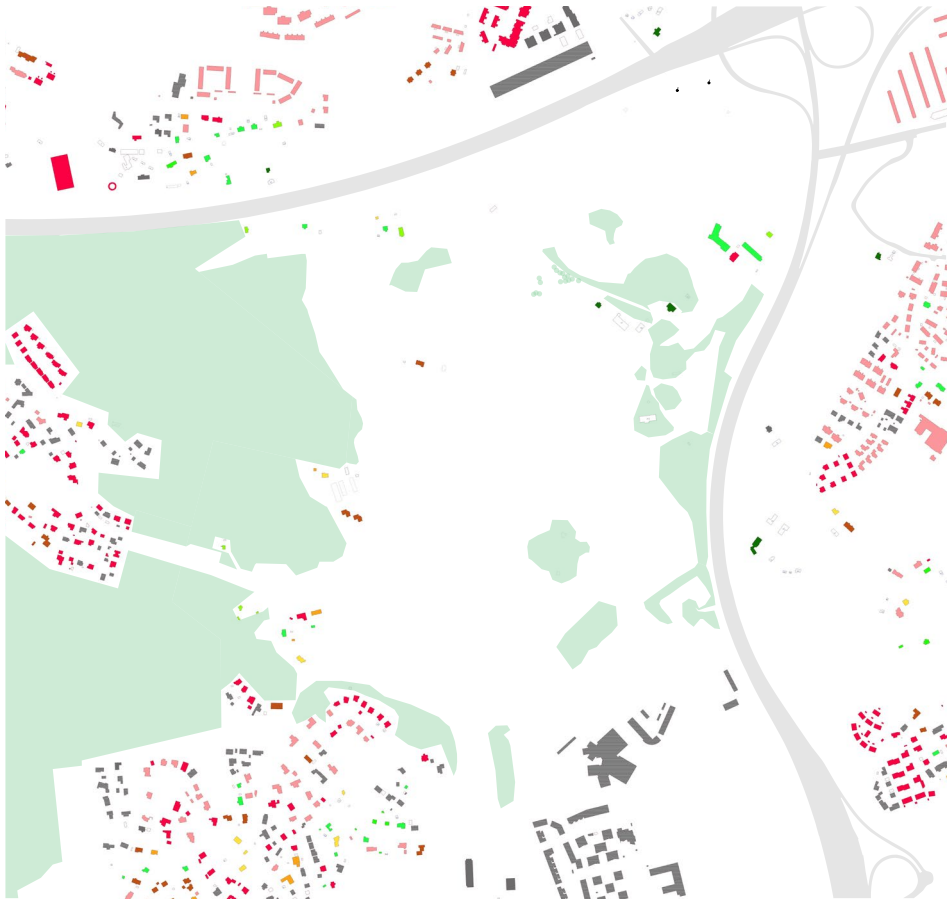

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Kaupunkikuva ja kulttuuriympäristö

Rakennusvuodet

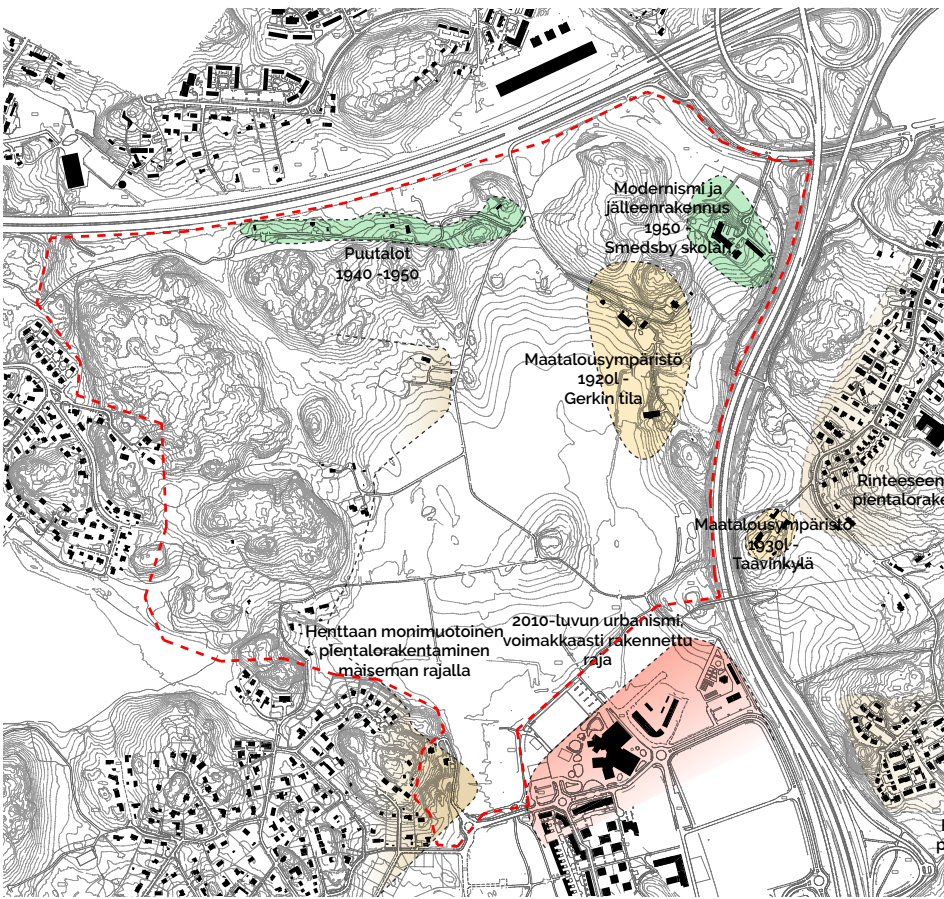
- 2010 -
- 2000 - 2009
- 1990 - 1999
- 1980 - 1989
- 1970 - 1979
- 1960 - 1969
- 1950 - 1959
- 1940 - 1949
- 1930 - 1939
- 1920 - 1929
- 1910 - 1919
- 1900 - 1909
- 1800 - 1899
- 1700 - 1799
- 1600 - 1699
- 1599

Rakennuskanta

Suunnittelualuetta ympäröivien pientaloalueiden rakennuskanta on pääosin vuoden 1990 jälkeen rakentunutta, mutta ympäristössä on yksittäisiä pientaloja 1930-luvulta lähtien. Lakeanmäentien ympäristössä, Turunväylän varressa on muutamia 1940- ja 1950-luvulla rakennettuja puurakenteisia pientaloja, joiden talusrakennukset sijaitsevat aivan väylän tuntumassa.

Etelässä alue rajautuu 2000-luvulla rakentuneeseen ja edelleen kehittyvään eteläisen Suurpellon kerrostalovaltaiseen asuinalueeseen.

Gerkin kartanon nykyinen päärakennus on rakennettu vuosina 1929 - 1930.

Rakennettujen ympäristöjen ja kaupunkikuvallisten rajojen luonne

Kaupunkikuvalliset yleispiirteet

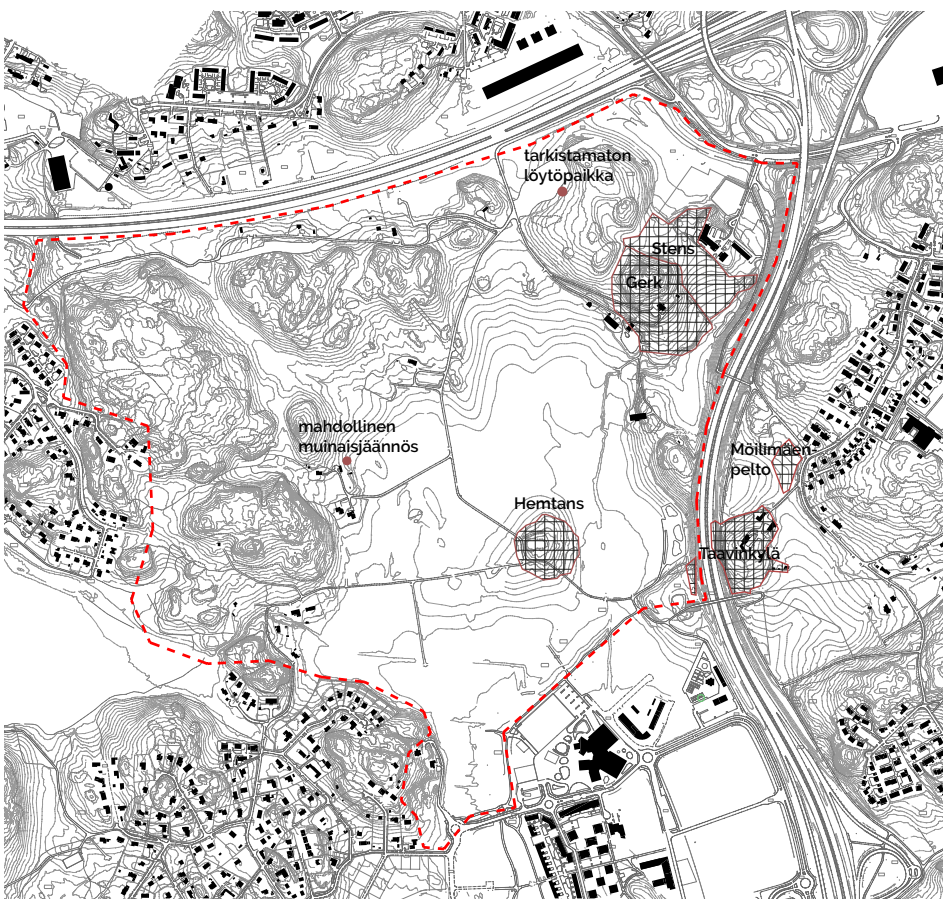
Suunnittelualueelta ja sen rajoilta on tunnistettavissa kaupunkikuvaltaan hyvin eriluonteisia ympäristöjä.

Läntisellä suunnittelualueella, osittain rinteessä peltoalueen rajoilla sijaitsee Henttaan monimuotoista ja eri ikäistä pientalorakentamista.

Koillisosassa Gerkin kartanon maatalousympäristö rakennuksineen muodostaa omaleimaisen ja näkyvän maisemallisen kokonaisuuden rinteeseen pellon rajalle.

Pellolta päin katsottuna Gerkin kartanon takana sijaitsee 1950-luvulla rakennettu Smedsbyn koulu.

Kaakossa suunnittelualue rajautuu 2010-luvulla rakentuneeseen ja edelleen kehittyvään eteläiseen Suurpeltoon. Urbaani ja kirjava kerrostalorakentaminen muodostaa voimakkaan maisemallisen rajan pellolle päin.

Kiinteät muinaisjäännösalueet

Muinaisjäännökset ja arkeologiset kohteet

Aikanaan peltojen keskellä sijainneet kylämäet muodostivat yhteinäisen kulttuurimaisemakokonaisuuden. Sitten Kehä II:n rakentaminen ja muu kaupunkikehitys on heikentänyt alueen maisemallisia erityispiirteitä. Alueelta on tehty joitakin irtonaisten muinaisjäännösten löytöjä. Alueella on sijainneet kolme kylää, Bengtsby, Däbitsby ja Hemtans ovat olleet osa Gräsanojan ympärille muodostunutta asutuskeskittymää.

Gerkin nykyisen kartanon alueet ovat kiinteitä muinaisjäännösalueita, ja ne liittyvät Bengtsbyn kylään. Kylästä on käytetty vielä 1500-luvun maakirjoissa nimeä Bengtsby . Vuoden 1540 maakirjan mukaan Bengtsbyssä oli neljä taloa, mutta jo vuosisadan lopussa taloja oli enää vain kolme: Smeds, Gerk ja Stens. Viimeinen vanhalla kylämäellä olevista kantataloista on Gerk, johon on liitetty myös Smedsin maat. Rekisterissä Smeds on edelleen olemassa

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Kartta-aineisto

Etelä-Espoon kartta vuodelta 1742: Smedsby, Hentby ja Däwitsby näkyvissä

Gräsabyn kartta vuodelta 1790 - kylämät ja nykyinen Keskuspuiston rinne maasto hahmottuvat

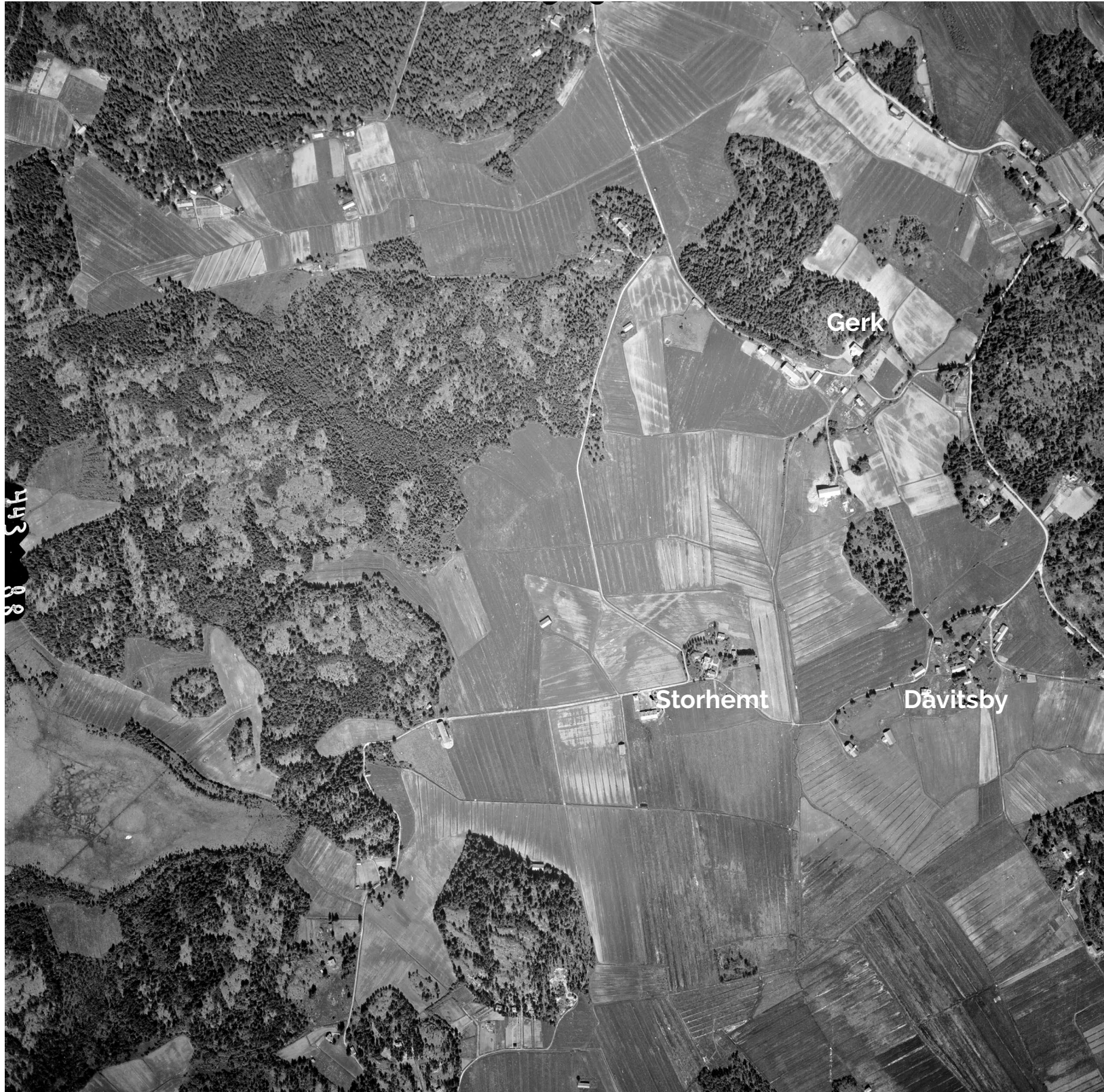
Kartta vuodelta 1871 - alava peltolaakso hahmottuu Smedsbyn eteläpuolella

omana tilana. Nykyinen Gerkin päärakennus sijaitsee entisen Smedsin päärakennuksen paikalla. Stens on puolestaan alun perin sijainnut mäellä, jossa nykyisin on Smedsbyn ruotsinkielinen koulu (ts. Smedsby skola ja Stens skola).

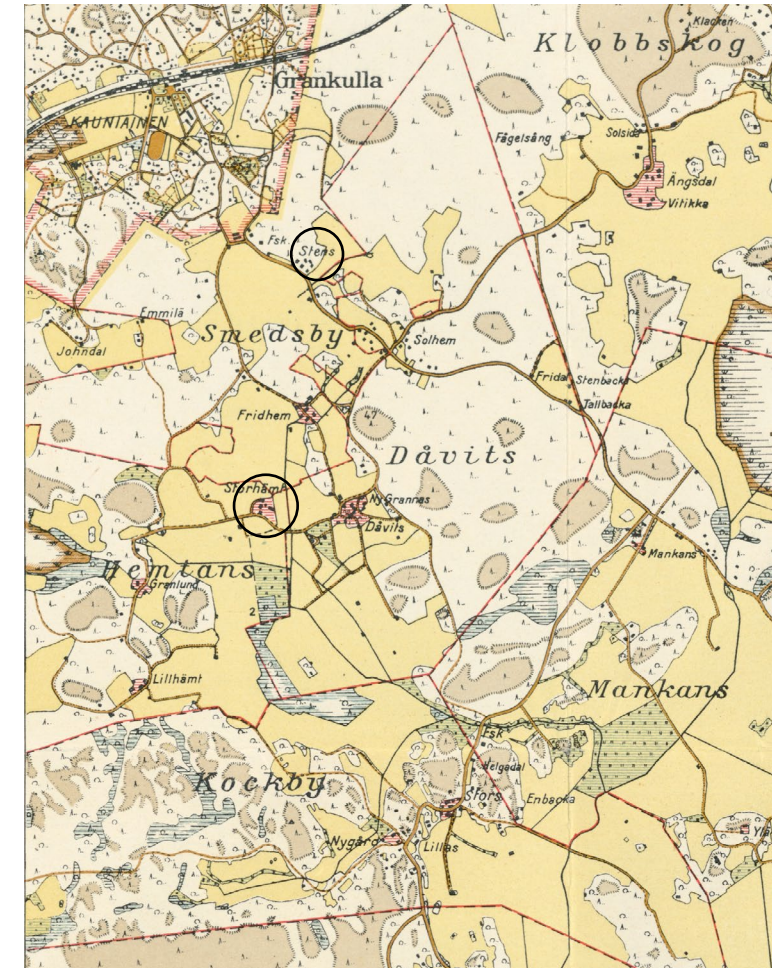
Lisäksi Storhemtin mäellä on historiallinen asuinpaikka Hemtans (kiinteä muinasjäännös). Vuoden 1540 maakirjan mukaan Hemtansin kylässä oli kolme taloa. 1600-luvun alussa taloja oli enää kaksi: Storhemtans ja Lillhemtans. Lillhemtans siirrettiin 1700-luvun lopulla parin kilometrin päähän, mutta Storhemtansin talo sijaitsi vanhalla kylämäellä vuoteen 1985, jolloin se purettiin.

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Kartta-aineisto

Ilmakuva vuodelta 1944

Kartta vuodelta 1929 -

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Maatalousympäristö, 1920-

Gerkin kartanon maatalousrakennuksia, vanhimmat 1920-luvulta

Viistoilmakuva kartanon pihapiiristä (2017)

Navetta 1920-luvulta

Maatalousrakennuksen pääty pellon suuntaan

Jälleenrakennus ja Lakeanmäentien puutalot 1950-

Smedsby skola, 1958

Viistoilmakuva koulun alueesta (2017)

Smedsbyn alueen rakennuksia

Lakeanmäentie 14

Lakeanmäentie 12

Lakeanmäentie 10

Henttaan monimuotoinen pientalorakentaminen

Viistoilmakuva Henttaan pientaloalueesta 1980- luvun omakotitalot maiseman rajalla. (2017)

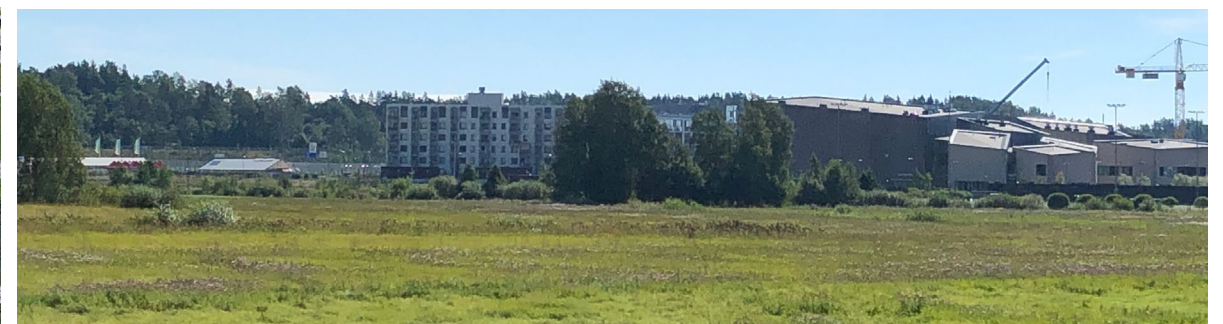

Kesäisin puusto peittää tehokkaasti pientaloja

Henttaan rinteessä sijaitsevia pientaloja

2010-luvun urbanismi, voimakkaasti rakennettu raja

2000-luvulla rakentuneet koulukeskus sekä kirjavia asuinkerrostaloja. Uusi rakennuskanta muodostaa voimakkaan kontrastisen reunan peltoalueelle. Tällä hetkellä reuna ei ole valmis - raja tulee täydntymään tulevaisuudessa

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Maisematilan kehitys

Historia

Espoo mainitaan ensimmäisen kerran historiallisissa tietolähteissä vuonna 1431 (Hakanpää, 2005, s.6.) Suurpellon asutus mainitaan kuitenkin vasta 1540 raportoiduissa Espoon asutusluetteloissa.

1540 maakirjan mukaan Smedsbyn kylässä oli neljä taloa, joista 1500-luvun lopulla olivat enää Smeds, Gerk ja Sten (Lindholm 1999, 26). Myös Hemtansin kylässä oli 1540 maakirjan mukaan ollut kolme taloa, kun taas 1600-luvun lopulla olivat enää Storhemt ja Lillhemt (Kepsu 1999, 39–40). Däbitsby ssä oli 1540 maakirjan mukaan kolme taloa, joista yksi liitettiin Däbitsin ja Nygrannaksen tilaan.

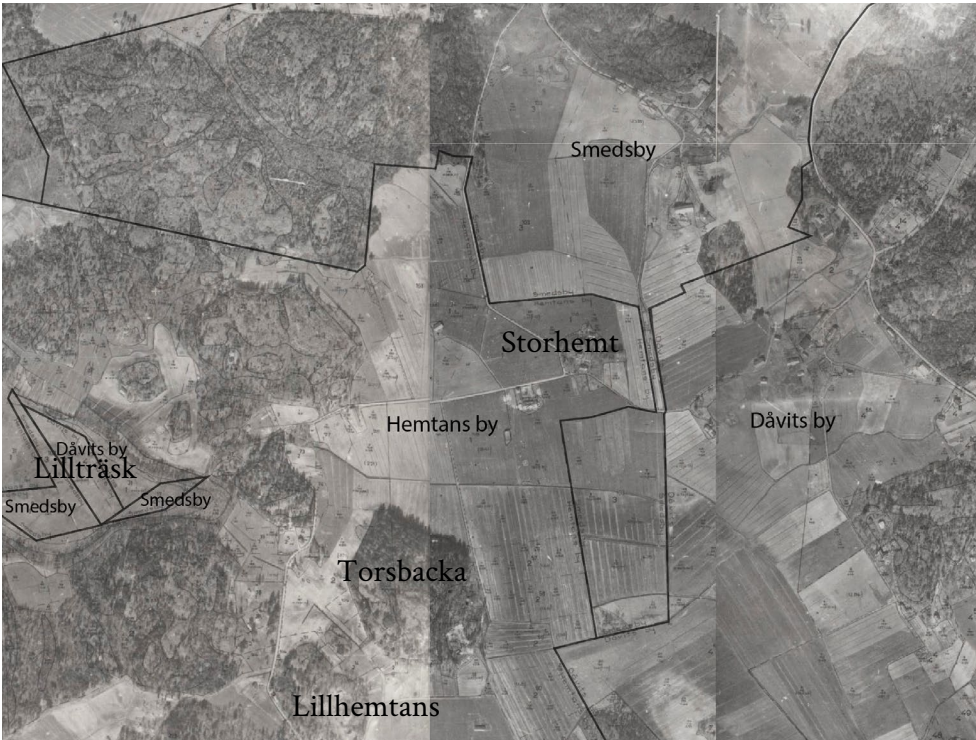
Talojen paikat ovat vaihdelleet kaikissa kylissä. Stenin talon on epäilty sijaitsevan nykyisen Smedsbyn koulun tontilla 1500-luvulla, josta se on siirtynyt nykyiselle paikalleen 1795 (Hakanpää, 2005, s.12). Myös Lillhemtin talo on siirtynyt nykyiselle paikalle 1700-luvun lopussa.

Pohjois-Suurpelto on muodostunut kolmesta kylästä Smedsbystä, Hemtansista ja Dävidsbystä. Nämä kolme kylää muodostivat Övergräsan jakokunnan, jossa Hemtans ja Dävidsby olivat Smedsbyn tytärkyliä (Hakanpää, 2005, s.7; Kepsu 1999, 9-10) Tämä kolmen kylän jako näkyy vielä myös 1932 kartassa (Kuva XX) sekä vuoden 1954 ilmakuvassa, johon merkitty kylien rajat (Kuva XX).

Kylien omistajuus on vaihdellut historian aikana ja myös niiden nimitys on vaihdellut. Esimerkiksi Smedsby on aiemmin 1500-luvulla ollut Bengtsby (Kepsu 1999, 77). Myös Däbitsista on käytetty nimeä Vävare 1560-luvulta lähtien (Kepsu 1999, 21–23). Suomenkielisiä kylännimiä alettiin käyttää vasta 1960-luvulla: Smedsby – Sepänkylä, Hemtans – Henttaa, Däbitsby – Taavinkylä, Torsbacka – Tuurinmäki.

Kulttuurihistorian ja maiseman arvottaminen

Smedsbyn-Hemtansin-Dävidsbyn viljelymaisema on luokiteltu 1993 laaditussa rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä valtakunnallisesti merkittäviin kulttuurihistoriallisiin ympäristöihin. Kohdetta kuvataan laajaksi maisemakokonaisuudeksi, joka muodostuu Smedsbyn, Hemtansin ja Dävidsbyn kyläkukkuloista, viljelymaisemasta ja perinteisen linjauksen säilyttäneistä kyläteistä. Kuvauksessa kerrotaan kaikilla kylämäillä olevan vanhaa rakennuskantaa.

Kuva XX: Ilmakuva vuodelta 1954. Kuvaan merkitty kylien rajat

Vuoden 1993 jälkeen alueelle on rakentunut Kehä II vuonna 2000. Kehä II on vaikuttanut merkittävästi viljelymaisemaan, jättäen osan pelloista tien alle ja jakaen paltomaisemaa kahtia. Näin ollen 1993 laaditussa rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä arvioitu yhtenäinen peltomaisema on muuttunut. Kyseisen selvityksen kuvauksessa myös kaikilla kylämäillä oli rakennuskantaa. Tämä ei kuitenkaan pitänyt kokonaisuudessaan paikkansa selvitystä laadittaessa 1993, sillä Storhemtin mäen rakennuskanta purettiin 1985 (Museovirasto). Alue on luokiteltu kuitenkin 2006 hyväksytyssä Uudenmaan maakunnan kokonaiskaavassa kulttuuriympäristön tai maisemanvaalimisen kannalta tärkeäksi alueeksi.

2009 tehtyyn valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen (RKY) selvitykseen ei Smedsbyn-Hemtansin-Dävidsbyn viljelymaisemaa ollut enää otettu mukaan. Vuonna 2014 hyväksytyssä Uudenmaan 2. vaihemaakuntakaavassa kulttuuriympäristömerkintä on poistettu Smedsbyn-Hemtansin-Dävidsbyn viljelymaisema kohdalta.

Uudenmaan liiton julkaisussa E114 - 2012: Missä maat on mainioimmat luokitellaan Smedsbyn-Hemtansin-Dävidsbyn viljelymaisema lähinnä paikallisesti arvokkaaksi.

Kauraa niitetään viikatteella Nygrannasissa. Espoon kaupunginmuseo

Museoviraston rakennushistorian osaston laatimassa Espoon eteläosien historiallisen ajan kyläpaikkojen yleiskaavainventoinissa (Hakanpää, 2005, s.8) Hemtansin kylän ympäristö on kuvattu hyvin säilyneeksi viljelymaisemaksi, jossa on näköyhteys säilynyt Smedsbyn ja Davidsbyn lähikyliin Kehä II tuomista muutoksista huolimatta. Myös kylien väliset tieyhteydet ovat hyvin säilyneet.

Lähteet:

Hakanpää, P. (2005). Espoon eteläosien historiallisen ajan kyläpaikkojen yleiskaavainventointi. Museovirasto, rakennushistorian osasto.

Kepsu, Saulo 1999: Espoon vanha asutusnimistö. Käsikirjoitus Espoon kaupunkisuunnittelukeskuksessa.

Lindholm, Dan 1999: Espoon keskiaikainen asutus. Välähdyksiä keskiajasta - glimtar ur medeltide Espoon kaupunginmuseon tutkimuksia 6. Espoo.

Rakennettu kulttuuriympäristö. 1993. Valtakunnallisesti merkittävät kulttuurihistorialliset ympäristöt. Museoviraston ja ympäristöministeriö. ISBN 951-9075-63-1, ISSN 1236-6439.

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Maisematilan kehitys

Suurpellon maisematila on koostunut suuresta peltoaukeasta, joka on jatkunut Gerkin kartanolta etelään nykyiselle Ylismäentielle saakka. Suuret muutokset alueen maisematilaan ovat tulleet vasta 2000-luvulla, kun asutus on laajentunut etelästä päin ja Kehä II on kaventanut peltoaukeaa idästä päin. Suurpellon asuinalueen ja Kehä II:n seurauksesta peltoaukea on enää alle puolet alkuperäisestä koostaan. Pellon reuna on ollut 1900-luvun alussa varsin mutkitteleva. Isoa peltoaukeaa on rajannut pienemmät peltoaukiot, jotka ovat mutkitelleet metsän keskelle. Ajan kuluessa nämä ”peltolonkerot” ovat metsittyneet tai ne on otettu asuinrakentamiseen ja pihoiksi. Peltoaukea on pienentynyt ja sen reuna on yksinkertaistunut ajan mittaan. Alueen pohjoisosissa on kuitenkin vielä paljon kohtia, joissa pellon reuna on pysynyt vuosisadan ajan hyvin samalla paikalla.

Peltoa on rajannut metsän lisäksi kolme mäelle kohoavaa pihapiiriä: Gerk, Storhemt ja Nygrannas, joista Gerk ja Nygrannas ovat säilyneet yksityisessä asuinkäytössä. Storhemtistä rakennukset ovat purettu, mutta sen pihapiiri on vielä hahmotettavissa omana saarekkeenaan pellon keskellä. Maisemassa on aikoinaan näkynyt myös paljon maatalousrakennuksia pellon keskellä ja reunoilla, joista kuitenkin lähes kaikki on purettu tähän päivään mennessä. Rakentaminen alueelle on ollut hyvin vähäistä. Pohjois-Suurpellon alueelle on rakennettu viimeisen sadan vuoden aikana vain kymmenkunta pientaloa, jotka ovat sijoittuneet Turunväylän eteläpuolelle Lakeanmäentielle ja muutama pellon länsireunalle.

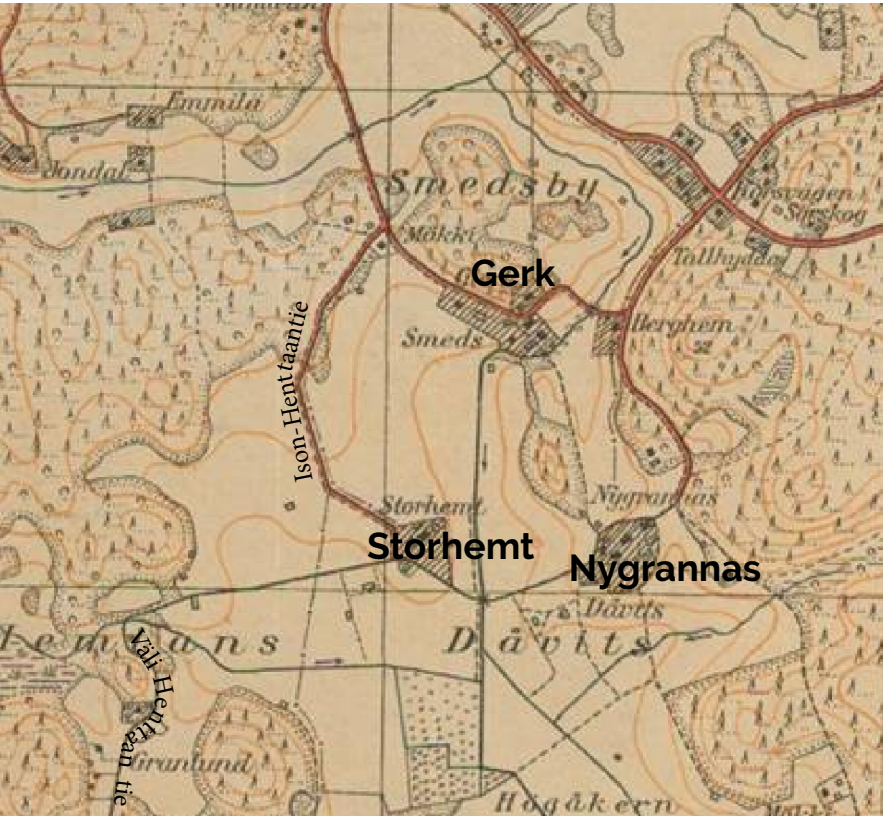
Alueella vanhat tielinjat ovat säilyneet hyvin lukuun ottamatta Kehä II:n ja Turunväylän katkaisemia osuuksia. Ison-Henttaan tie ja Väli-Henttaan tie ovat säilyneet samassa kohtaa 1930-luvulta saakka. Gerkin kartanon ohi Nygrannaksentielle johtanut tie on katkennut Kehä II seurauksesta sekä Gerkin kartanon pihapiirissä, mutta on muuten säilynyt ennallaan. Myös tien puurivit Gerkin kartanon molemmin puolin ovat ennallaan. Sama tie on jatkunut aikoinaan myös Turunväylän toiselle puolelle Kauniaisiin päin mentäessä. Storhemtin mäen eteläpuolinen Nygrannakseen johtanut reitti on myös katkennut Kehä II:n seurauksesta. Kehä II ja Turunväylän lisäksi alueelle on rakennettu 1932 jälkeen vain muutama pihatie sekä Lakeanmäentie.

Säilynyt maisematila

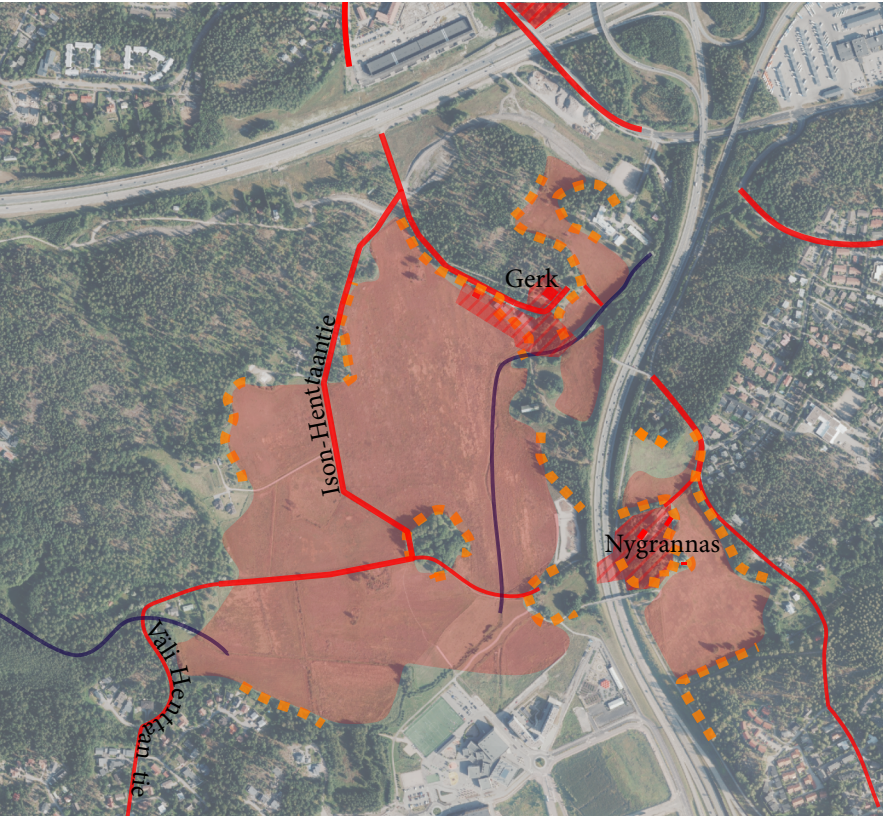
- Paikallaan säilynyt peltoaukea
- Paikallaan säilynyt pellonreuna
- Paikallaan säilynyt tielinja
- Paikallaan säilynyt puro
- Paikallaan säilynyt talopaikka
- Säilynyt pihapiiri

Muuttunut maisematila

- Poistunutta metsää
- Poistunut peltoaukea
- Poistunut tielinja
- Poistunut puro
- Poistunut rakennus
- Poistunut pihapiiri

Kartta 1932 (lähde: vanhatkartat.fi)

Säilynyt maisematila 1930-luvulta

Ilmakuva 2019

Muuttunut maisematila 1930-luvulta

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Storhemtin mäki 1975. Kuvaaja: Rafael Corander

Lehmiä haetaan laitumelta kotiin. Näkymä Nygrannaksen mäeltä Uudenkyläntielle, Nygrannas 1938. Espoon kaupunginmuseo

Siirrettävä kenttäsaha Storhemtissä noin vuonna 1945. Espoon kaupunginmuseo

Storhemt, päärakennus 1982. Espoon kaupunginmuseo. Härö, Erkki

Elonkorjuujuhla Nygrannasissa 1938. Espoon kaupunginmuseo

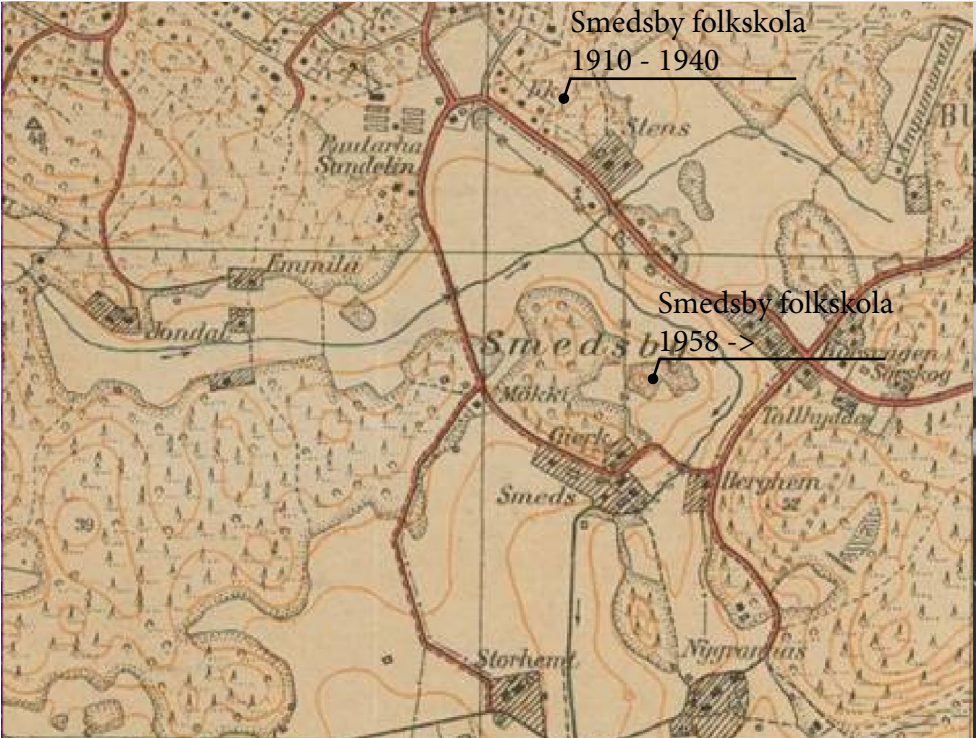

Stensintie Sepänkylässä 1997. Espoon kaupunginmuseo. Dickmann, Gertrud

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

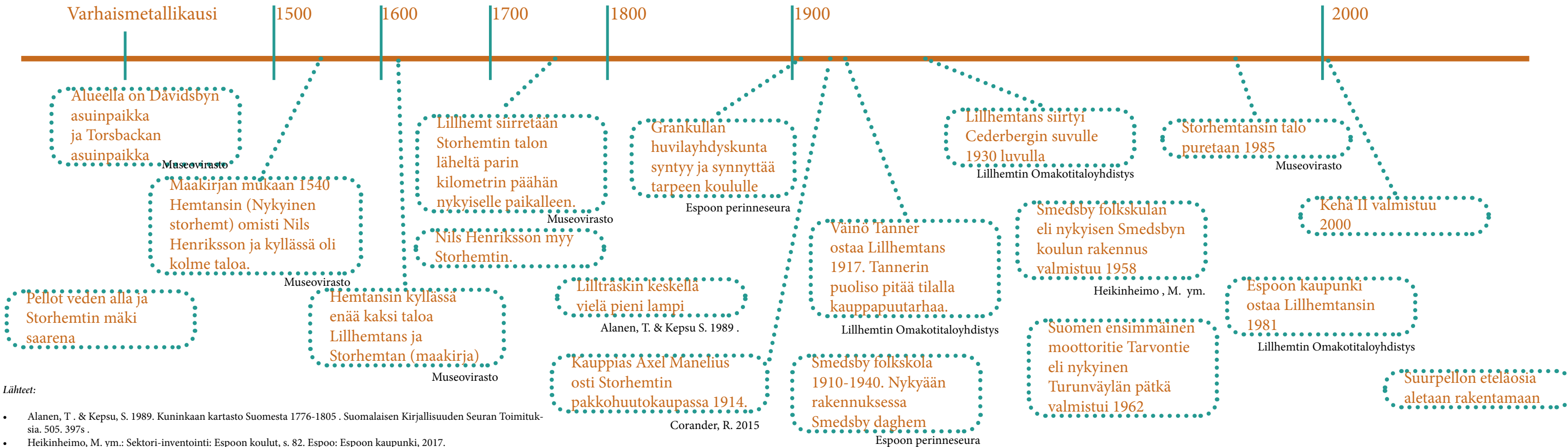
Mankkaa, Nygrannas. Espoon kaupunginmuseo

Kartta vuodelta 1932. Vanhatkartat.fi

Hiihtokilpailu Henttaalla noin 1950. Espoon kaupunginmuseo

Lähteet:

- Alanen, T. & Kepsu, S. 1989. Kuninkaan kartasto Suomesta 1776-1805 . Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia. 505. 397s .
- Heikinheimo, M. ym.: Sektori-inventointi: Espoon koulut, s. 82. Espoo: Espoon kaupunki, 2017.
- Museovirasto, muinaisjäännösrekisteri
- Corander, R. 2015. Muistojen albumi Storhemt: osa1. Lillhemtin sanomat, Nro 92, 3/2015.

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Gerkin kartano/ Sepänkylä

Gerkin nykyisen klassisistisen päärakennuksen on suunnitellut rakennusmestari Bertil Olin. Rakennus on siporex-tiilistä, ja se on rakennettu 1929-1930. Lähes kuutiomaisen rakennuksen länsisivulla on ulkoneva keskirisaliitti päätykolmioineen.

*Päärakennuksen alapuolella mäen juurella
ovat talousrakennukset, joista kookkain on
siporexista tehty navetta vuodelta 1928.*

*Pihapiiriin 1920-luvulla rakennettu
puurakennus.*

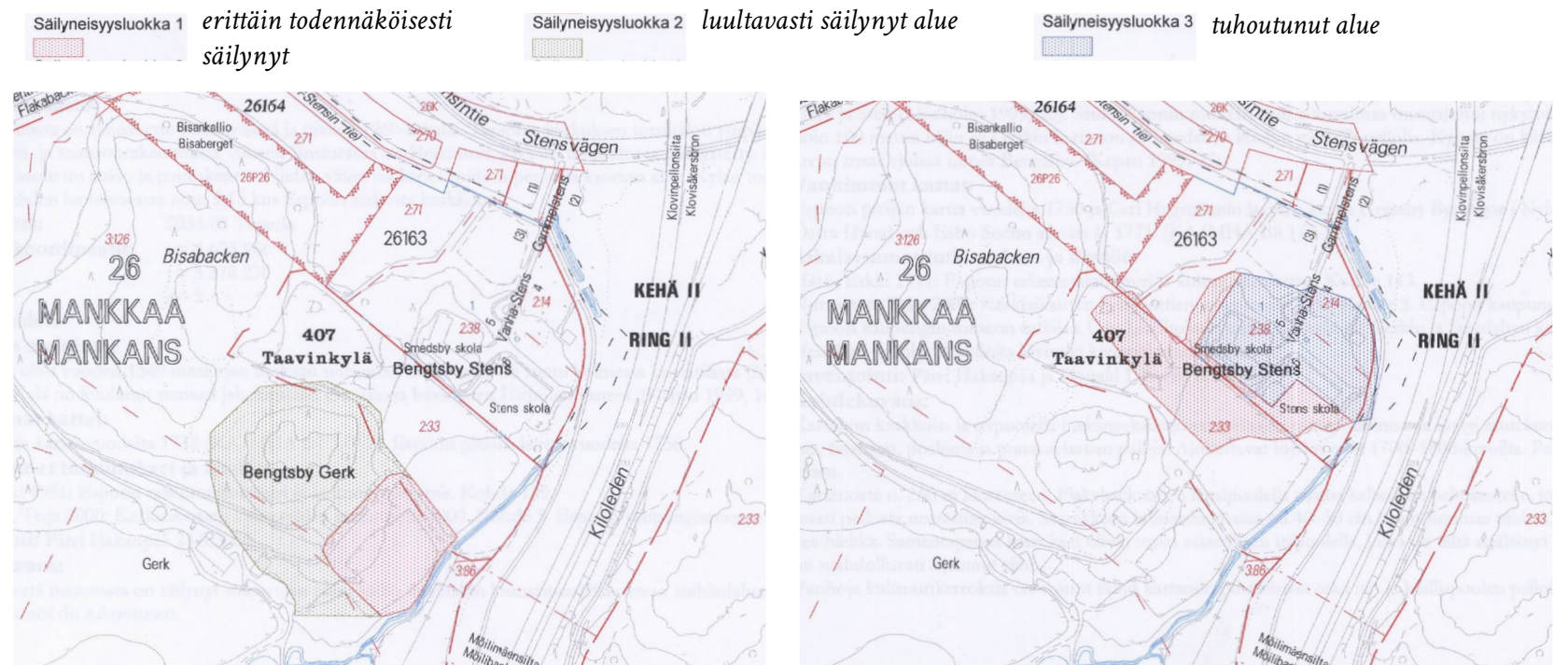
*Pihapiiristä avautuu esteetön näkymä
Storhemtinmäelle sekä laajalle peltoalueelle,
jonka toisella puolella näkyy 2000-luvun
kerrostalorakentamista.*

Talousrakennuksia

Kartanon terassoitua puutarhaa

Gerkin ja Stensin kiinteiden muinaismuistoalueiden rajaukset ja säilyneisyysluokat (2005).

Peruskartta vuodelta 1960.

Ortokuva vuodelta 2019. Nähtävissä Smedsbyn uusi koulu.

Sepänkylän muinaismuistoalueella on kaksi historiallista asuinpaikkaa, joista Gerkin kartano on säilynyt. Smedsby skolanin rakentamisen yhteydessä osa Stensin asuinpaikasta on tuhoutunut

”Vuoden 1540 maakirjan mukaan Bengtsbyssä oli neljä taloa, mutta jo vuosisadan lopussa taloja oli enää vain kolme: Smeds, Gerk ja Stens. Viimeinen vanhalla kylämäellä olevista kantataloista on Gerk, johon on liitetty myös Smedsin maat. Rekisterissä Smeds on edelleen olemassa omana tilana. Nykyinen Gerkin päärakennus sijaitsee entisen Smedsin päärakennuksen paikalla. Stens on puolestaan alun perin sijainnut mäellä, jossa nykyisin on Smedsbyn ruotsinkielinen koulu (ts. Smedsby skola ja Stens skola).

Tonttima sijaitsi metsäisellä, luode-kaakkoisuuntaisella mäellä, noin 5 km Espoon kirkosta luoteeseen, nykyisen Flakabackavägentien päässä, aivan Kehä II:n länsipuolella. Mäen luoteisosassa on lähes 35 m mpy kohoava kallio. Mäkeä ympäröivät lännessä, etelässä ja idässä viljelyksessä olevat hiekansekaiset savipellot. Nykyinen päärakennus on valmistunut vuonna 1930. Pihapiirissä on myös 1900-lukua vanhempaa rakennuskantaa (Härö 1991, 150). Kartanon pohjois- ja luoteispuolella on terassoitu puutarha, joka ulottuu lähelle vanhaa aittaa” - Museovirasto

LIITE E: Kulttuurimaisema-analyysi

Kaupunkikuva ja kulttuuriympäristö

Storhemtin mäki

Storhemt vuodelta 1914, jolloin kauppias Axel Manelius osti Storhemtin kartanon pakkohuutokaupassa. Kartanoon kuului noin 200 hehtaaria.
Kuvaaja: Rafael Corander

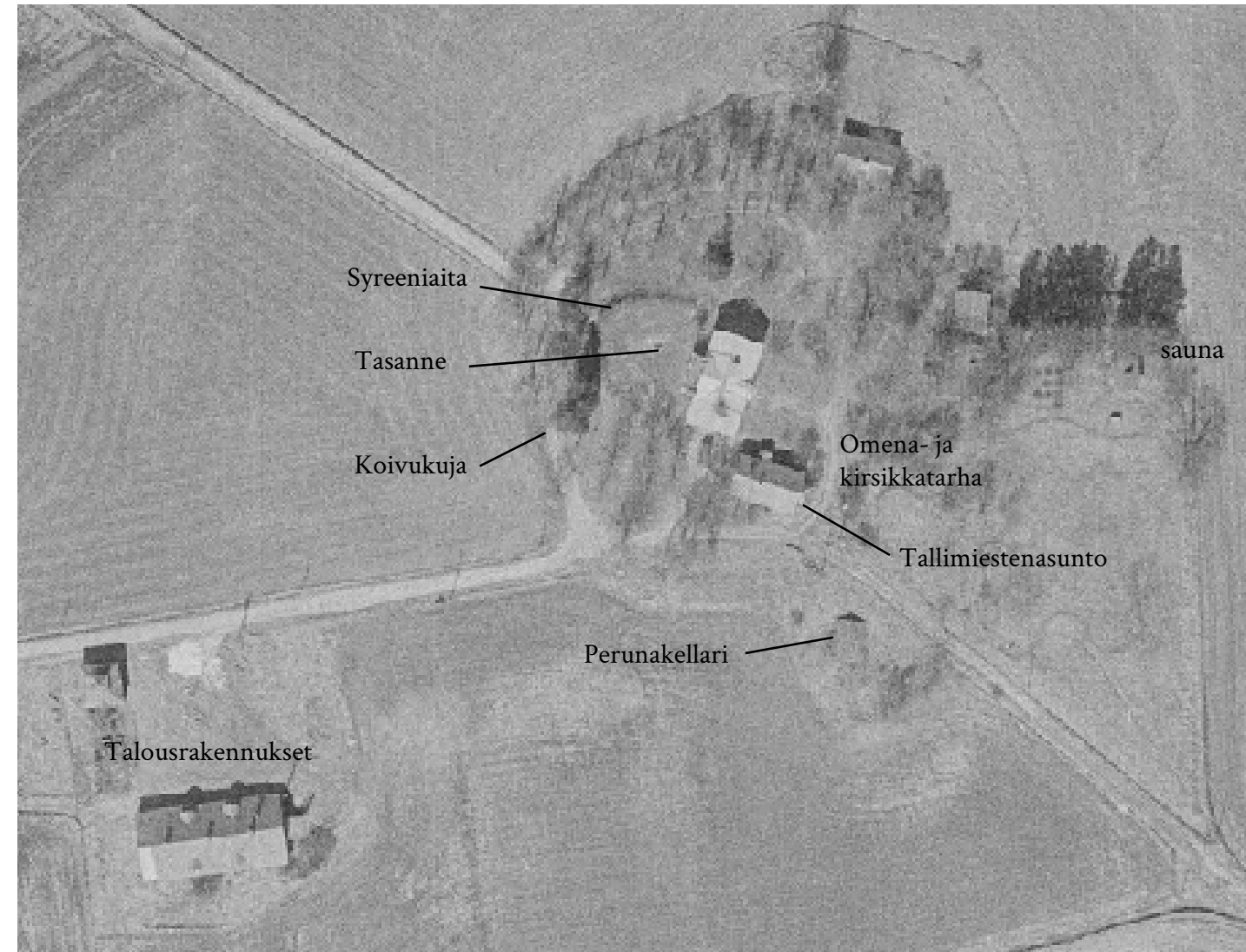
Storhemtin tallimiestenasunto ja 1934 rakennettu uusi päärakennus idästäpäin vuodelta 1965-70.

Kuvaja: Rafael Corander

Storhemtin talousrakennukset pellolla 1982.

Kuvaaja: Härö, Erkki

Storhemt 1976 ilmakuvassa (Espoon karttapalvelu)

”Kylässä on ollut vuoden 1540 maakirjan mukaan kolme taloa, joista 1600-luvun lopulla oli enää Storhemt ja Lillhemt” (Kepsu 1999, 39-40.) 1700 Hemtansin kylä paloi ja saman vuosisadan lopulla Lillhemtin talo siirrettiin nykyiselle paikalleen silloisen peltoaukean lounaslaidalle (Härö 1991, 151). Storhemtin rakennus uusittiin suurin piirtein vanhalle paikalleen vuonna 1934 . Storhemtin päärakennus siipirakennuksineen purettiin mäeltä 1985. Nykyisin mäki on rehevä autiotontti, jossa kasvaa suuria lehtipuita ja vanha piha-alue sekä kulkureitit ovat hahmotettavissa.